

ผลของโปรแกรมทันตสุขศึกษาต่อพฤติกรรมการป้องกันการเกิดโรคฟันผุ
ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนอนุบาลปราจีนบุรี

EFFECT OF DENTAL HEALTH PROGRAM TO DENTAL
CARIES PREVENTION BEHAVIOR
AMONG SIXTH GRADE STUDENTS OF ANUBANPRACHINBURI SCHOOL

วงศ์ทิพ อินปัน

สาขาวิชาการจัดการสุขภาพ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ ฉะเชิงเทรา 24000

Wongtip Inpun

Department of Health Management, Faculty of Science and Technology, Rajabhat Rajanagarindra University,

Chachoengsao, 24000

wongtip.nid@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยกึ่งทดลอง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลของโปรแกรมทันตสุขศึกษาที่ประยุกต์ใช้ทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรคร่วมกับแรงสนับสนุนทางสังคม กิจกรรมประกอบด้วย กิจกรรมส่งเสริมความรู้ด้านทันตสุขภาพ กิจกรรมส่งเสริมการรับรู้โอกาสเสี่ยงของการเกิดโรคฟันผุ กิจกรรมส่งเสริมการรับรู้ความรุนแรงของการเกิดโรคฟันผุ กิจกรรมส่งเสริมความคาดหวังในประสิทธิผลของการตอบสนองในการป้องกันการเกิดโรคฟันผุ กิจกรรมส่งเสริมความคาดหวังในความสามารถของตนเองในการป้องกันการเกิดโรคฟันผุ และให้แรงสนับสนุนทางสังคม

กลุ่มตัวอย่างได้จากการเลือกแบบเจาะจง เป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนอนุบาลปราจีนบุรี จำนวน 33 คน ผลการศึกษาพบว่า ภายหลังการเข้าร่วมโปรแกรมทันตสุขศึกษา นักเรียนมีความรู้ด้านทันตสุขภาพ มีการรับรู้โอกาสเสี่ยงของการเกิดโรคฟันผุ มีการรับรู้ความรุนแรงของการเกิดโรคฟันผุ มีความคาดหวังในประสิทธิผลของการตอบสนองในการป้องกันโรคฟันผุ มีความคาดหวังในความสามารถของตนเองในการป้องกันโรคฟันผุ และมีการปฏิบัติตัวในการป้องกันการเกิดโรคฟันผุ เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 มีปริมาณคราบจุลินทรีย์ลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คำสำคัญ : โปรแกรมทันตสุขภาพ พฤติกรรม
การป้องกันการเกิดโรค โรคฟันผุ

ABSTRACT

The purpose of this quasi-experimental research was to study effect of dental health program using protection motivation theory and social support. Activities of dental health program applied in this experiment were promoting knowledge about dental health, promoting perceive susceptibility about dental caries, promoting noxiousness about dental caries, promoting response efficacy about dental caries prevention, promoting self efficacy about dental caries prevention, promoting behavior about dental caries prevention and social support. 33 among sixth grade students from Anubanprachinburi school were selected as purposive samples. Results showed that after intervention knowledge about dental health, the samples had higher knowledge in dental health, perceived susceptibility about dental caries, noxiousness about dental caries, response efficacy about dental caries prevention, self efficacy about dental caries prevention and behavior about dental caries prevention with

statistically significant at .05. Dental plaque of samples was lower with statistically significant at .05.

Keywords : Dental health program, Prevention behavior, Dental caries

บทนำ

โรคฟันผุเป็นปัญหาเรื้อรังที่บั่นทอนสุขภาพ โดยเฉพาะในวัยเรียนหากเกิดโรคฟันผุ ลูกกลมเข้าใกล้โพรงประสาทฟัน จะมีอาการปวดฟันทุกซักระมาณ เคี้ยวอาหารไม่ได้ ส่งผลต่อภาวะโภชนาการ การพัฒนาการในด้านต่าง ๆ การศึกษา และบุคลิกภาพของเด็ก สำหรับความเสี่ยงที่เกิดจากฟันผุนั้น เชื้อแบคทีเรียตัวที่ก่อให้เกิดฟันผุที่อาศัยอยู่ในแผ่นคราบจุลินทรีย์ที่ติดบนตัวฟัน จะกินอาหารประเภทแป้ง และน้ำตาลแล้วขับถ่ายออกมาเป็นกรดแลคติก ซึ่งเป็นสาเหตุทำให้เกิดลิ้มเลือดในกระแสนโลหิต ถ้าลิ้มเลือดไปอุดตันเส้นเลือดหลักที่ไปเลี้ยงหัวใจอาจทำให้หัวใจวายได้ หรือถ้าไปอุดตันเส้นเลือดที่เลี้ยงสมองอาจทำให้เกิดเป็นอัมพฤกษ์ อัมพาตได้ ภาวะเสี่ยงอีกประการคือ โรคหัวใจหัวใจรั่ว หากมีเชื้อแบคทีเรียสะสมอยู่เป็นจำนวนมาก และเข้าสู่กระแสโลหิตจะไปกระตุ้นการทำงานของหัวใจให้ทำงานหนักจนลิ้นหัวใจอักเสบ ทำให้หัวใจเต้นผิดปกติ รู้สึกอ่อนเพลียเหนื่อยง่าย และทำให้เลือดไปเลี้ยงหัวใจน้อยลง (สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข. 2554 : 9 - 10)

จากรายงานสภาวะทันตสุขภาพและปัจจัยกำหนดทันตสุขภาพ ของศูนย์อนามัยที่ 3 กระทรวงสาธารณสุข พบว่า กลุ่มเด็กวัย 12 ปี ของจังหวัดปราจีนบุรีมีสัดส่วนของผู้ที่เป็นโรคฟันผุในฟันแท้ ร้อยละ 76.00, 72.37 และ 63.74 ในปี พ.ศ. 2552, 2553 และ 2554 ตามลำดับ ค่าเฉลี่ยฟันผุ ถอน อุด ในฟันแท้ 2.12, 2.24 และ 1.98 ซี่ต่อคน ในช่วงเวลาเดียวกัน (ศูนย์อนามัยที่ 3. 2556 : 2 - 3) ส่วนสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดปราจีนบุรี ได้สำรวจสภาวะทันตสุขภาพในปี พ.ศ. 2556 โดยทันตบุคลากร พบว่า กลุ่มเด็กวัย 12 ปี ของจังหวัดปราจีนบุรี มีสัดส่วนของผู้ที่เป็นโรคฟันผุในฟันแท้ ร้อยละ 59.44 ค่าเฉลี่ยฟันผุ ถอน อุด ในฟันแท้ 1.81 ซี่ต่อคน และอำเภอเมืองปราจีนบุรี มีสัดส่วนของกลุ่มเด็กวัย 12 ปี ที่มีสภาวะฟันผุสูงที่สุด โดยมีสัดส่วนของผู้ที่เป็นโรคฟันผุในฟันแท้ ร้อยละ 65.20 ค่าเฉลี่ยฟันผุ ถอน อุด ในฟันแท้ 1.82 ซี่ต่อคน นอกจากนี้ ยังพบว่ากลุ่มเด็กวัย 12 ปี ในอำเภอเมืองปราจีนบุรีมีพฤติกรรมบริโภคอาหารว่าง และเครื่องดื่มที่เสี่ยงต่อการเกิดโรคฟันผุ เฉลี่ย 2.21 ครั้งต่อวัน และมีพฤติกรรมไม่แปรงฟันก่อนนอน ร้อยละ 34.11 ซึ่งกลุ่มเด็กวัย 12 ปี ที่มีพฤติกรรมดังกล่าว มีจำนวนมากได้มาศึกษาอยู่ในโรงเรียนอนุบาลปราจีนบุรี โดยมีพฤติกรรมบริโภคอาหารว่าง และเครื่องดื่มที่เสี่ยงต่อการเกิดโรคฟันผุ เฉลี่ย 3.63 ครั้งต่อวัน และมีพฤติกรรมไม่แปรงฟันก่อนนอน ร้อยละ 60.45 (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดปราจีนบุรี. 2556 : 4 - 5)

จากข้อมูลดังกล่าว แสดงให้เห็นว่ากลุ่มเด็กวัย 12 ปี ยังคงมีปัญหาการเกิดโรคฟันผุ และที่สำคัญคือเด็กยังคงมีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการเกิดโรคฟันผุ ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมดังกล่าว จำเป็นอย่างยิ่งที่เด็กจะต้องมีความรู้ด้านทันตสุขภาพ มีแรงจูงใจที่จะปฏิบัติตนในการป้องกันโรค ตลอดจนมีแรงสนับสนุนทางสังคมที่เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติตนในการป้องกันการเกิดโรคฟันผุ ผู้วิจัยจึงสนใจที่นำทฤษฎีแรงจูงใจเพื่อการป้องกันโรคร่วมกับแรงสนับสนุนทางสังคมมาประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมโปรแกรมทันตสุขภาพศึกษา ในการศึกษาผลของโปรแกรมทันตสุขภาพต่อพฤติกรรม การป้องกันการเกิดโรคฟันผุของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนอนุบาลปราจีนบุรี เพื่อให้ได้แนวทางในการส่งเสริมพฤติกรรม การป้องกันการเกิดโรคฟันผุสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษา อำเภอเมืองปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อศึกษาผลของโปรแกรมทันตสุขภาพ โดยมีวัตถุประสงค์ย่อยเพื่อเปรียบเทียบ (1) ความรู้ด้านทันตสุขภาพก่อนและหลังการทดลอง (2) การรับรู้โอกาสเสี่ยงของการเกิดโรคฟันผุก่อนและหลังการทดลอง (3) การรับรู้ความรุนแรงของการเกิดโรคฟันผุก่อนและหลังการทดลอง (4) ความคาดหวังในประสิทธิผลของการตอบสนองในการป้องกันโรคฟันผุก่อน และหลังการทดลอง (5) ความคาดหวังในความสามารถของตนเองในการป้องกันโรคฟันผุก่อน และหลังการทดลอง (6) เพื่อเปรียบเทียบการปฏิบัติตัว

ในการป้องกันการเกิดโรคฟันผุ ก่อน และ หลังการทดลอง (7) เพื่อเปรียบเทียบปริมาณ คราบจุลินทรีย์ของนักเรียนก่อน และหลัง การทดลอง

วิธีการ

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนอนุบาลปราจีนบุรี อำเภอเมืองปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี ปี การศึกษา 2556 มีนักเรียน จำนวน 239 คน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้มาโดยวิธี การเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) โดยเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียน อนุบาลปราจีนบุรี อำเภอเมืองปราจีนบุรี จังหวัด ปราจีนบุรี ปีการศึกษา 2556 ที่ไม่มีฟันแท้ผุ หรือไม่มีฟันแท้ผุที่ได้รับการรักษา หรือไม่มี ฟันแท้ผุถูกถอน และมีความสะอาดของฟัน อยู่ในระดับต่ำ คือ มีค่าคะแนนเฉลี่ยปริมาณ คราบจุลินทรีย์ ระหว่าง 1.90 - 3.00 จำนวน 33 คน

ตัวแปรที่ศึกษา คือ (1) ตัวแปรต้น ได้แก่ โปรแกรมทันตสุขศึกษา (2) ตัวแปรตาม ได้แก่ พฤติกรรมการป้องกันการเกิดโรคฟันผุ ประกอบด้วย ความรู้ด้านทันตสุขภาพ การรับรู้ โอกาสเสี่ยงของโรคการเกิดโรคฟันผุ การรับรู้ ความรุนแรงของการเกิดโรคฟันผุ ความคาดหวัง ในประสิทธิภาพของการตอบสนองในการป้องกัน การเกิดโรคฟันผุ ความคาดหวังในความสามารถ ของตนเองในการป้องกันการเกิดโรคฟันผุ การปฏิบัติตัวในการป้องกันการเกิดโรคฟันผุ และปริมาณคราบจุลินทรีย์

โปรแกรมทันตสุขศึกษา มีวิธีดำเนินการใน กิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

1. กิจกรรมส่งเสริมความรู้ด้านทันต สุขภาพ ได้แก่ กิจกรรมบรรยาย กิจกรรม ตอบคำถามชิงรางวัล และกิจกรรมการอ่าน ศึกษาความรู้ด้านทันตสุขภาพด้วยตนเอง จากเอกสารแผ่นพับความรู้ด้านทันตสุขภาพ พร้อมกับบันทึกสรุปส่ง

2. กิจกรรมส่งเสริมการรับรู้โอกาสเสี่ยง ของการเกิดโรคฟันผุ ได้แก่ กิจกรรมเล่นเกม กิจกรรมวิเคราะห์และบันทึกลงในแบบบันทึก การปฏิบัติตัวในการป้องกันการเกิดโรคฟัน ผุเกี่ยวกับการปฏิบัติตัวของตนที่ทำให้เกิด โรคฟันผุ

3. กิจกรรมส่งเสริมการรับรู้ความ รุนแรงของการเกิดโรคฟันผุ ได้แก่ กิจกรรม บรรยายประกอบภาพความรุนแรงที่เกิดจาก โรคฟันผุ กิจกรรมวิเคราะห์และบันทึก ลงในแบบบันทึกการปฏิบัติตัวในการป้องกัน การเกิดโรคฟันผุเกี่ยวกับการเป็นโรคฟันผุ จะเกิดผลเสียต่อตนเองอย่างไร

4. กิจกรรมส่งเสริมความคาดหวังใน ประสิทธิภาพของการตอบสนองในการป้องกัน การเกิดโรคฟันผุ ได้แก่ กิจกรรมอภิปรายกลุ่ม กิจกรรมวิเคราะห์และบันทึกลงในแบบบันทึก การปฏิบัติตัวในการป้องกันการเกิดโรคฟันผุ เกี่ยวกับวิธีการปฏิบัติตัวในการป้องกันการเกิด โรคฟันผุ

5. กิจกรรมส่งเสริมความคาดหวังในความสามารถของตนเองในการป้องกันการเกิดโรคฟันผุ ได้แก่ กิจกรรมสาธิต กิจกรรมฝึกทักษะ กิจกรรมวิเคราะห์และบันทึกผล ในแบบบันทึกการปฏิบัติตัวในการป้องกันการเกิดโรคฟันผุเกี่ยวกับการปฏิบัติตัวในการป้องกันการเกิดโรคฟันผุวิธีใดที่นักเรียนคิดว่าตนเองสามารถนำไปปฏิบัติได้

6. ให้แรงสนับสนุนทางสังคม ประกอบด้วย ให้แรงสนับสนุนทางสังคมด้านอารมณ์ ได้แก่ การให้ครูคอยกระตุ้นเตือนการแปรงฟัน และให้เพื่อนบอก เตือน และชวนกันไปแปรงฟัน เมื่ออยู่ที่โรงเรียนพร้อมลงชื่อกำกับ การให้ผู้ปกครอง บอก เตือน และดูแลการแปรงฟัน เมื่ออยู่ที่บ้านพร้อมลงชื่อกำกับ ให้แรงสนับสนุนทางสังคมในด้านข้อมูลข่าวสาร ได้แก่ การสนับสนุนเอกสารและแผ่นพับความรู้ด้านทันตสุขภาพ ให้แรงสนับสนุนทางสังคมในด้านวัตถุ ได้แก่ การสนับสนุนแปรงสีฟัน ยาสีฟัน แก้วน้ำ และให้แรงสนับสนุนทางสังคมในการประเมินค่า ได้แก่ การประกวดแปรงฟัน พร้อมกับแจ้งผลปริมาณคราบจุลินทรีย์หลังการแปรงฟันแก่นักเรียน

ผลการวิจัยและวิจารณ์

ผลการศึกษาโปรแกรมทันตสุขภาพ ต่อพฤติกรรมการป้องกันการเกิดโรคฟันผุของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนอนุบาลปราจีนบุรี มีรายละเอียด ดังนี้

1. ความรู้ด้านทันตสุขภาพ

ภายหลังการเข้าร่วมโปรแกรมทันตสุขภาพ นักเรียนมีความรู้ด้านทันตสุขภาพเพิ่มขึ้นจากระดับต่ำ ($\bar{X} = 8.94$) เป็นระดับปานกลาง ($\bar{X} = 15.48$) ซึ่งเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลที่เกิดขึ้นเนื่องจากการใช้กิจกรรมส่งเสริมความรู้ด้านทันตสุขภาพ ประกอบด้วย กิจกรรมบรรยาย โดยใช้การบรรยายเพื่อปูพื้นฐานความรู้ทั่วไปในด้านทันตสุขภาพ และบรรยายขยายความอย่างละเอียดสำหรับการเฉลยคำตอบในกิจกรรมตอบคำถามชิงรางวัล ซึ่งการบรรยายเหมาะสำหรับการปูพื้นฐานความรู้เบื้องต้น หรือการเสนอความรู้ใหม่ นอกจากนี้การบรรยายยังสามารถใช้ขยายความเรื่องที่เข้าใจยากเพื่อทำให้ผู้เรียนเข้าใจได้มากขึ้น (สุรีย์ จันทรมลี. 2543 : 114 - 118) กิจกรรมการบรรยายในโปรแกรมทันตสุขภาพ จึงมีส่วนทำให้นักเรียนมีความรู้ด้านทันตสุขภาพดีขึ้น สอดคล้องกับ สุภาภรณ์ นารี (2550 : 26 - 36) ศึกษาผลของโปรแกรมทันตสุขภาพโดยการประยุกต์ใช้ทฤษฎีแบบแผนความเชื่อด้านสุขภาพร่วมกับแรงสนับสนุนทางสังคมในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการป้องกันโรคเหงือกอักเสบของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 อำเภอบุหล่งรัตน์ จังหวัด

ขอนแก่น ได้นำกิจกรรมการบรรยายมาประกอบการให้ความรู้ด้านทันตสุขภาพแล้วสามารถทำให้นักเรียนมีความรู้ด้านทันตสุขภาพดีขึ้น กิจกรรมการอ่านศึกษาความรู้เกี่ยวกับทันตสุขภาพจากแผ่นพับ และบันทึกสรุปความรู้จากการอ่านทุกสัปดาห์ทำให้นักเรียนได้รับความรู้ด้านทันตสุขภาพอย่างต่อเนื่อง จึงเกิดความคงทนของความรู้ด้านทันตสุขภาพ ซึ่งการให้สุขศึกษานั้น อาจจะต้องให้บ่อย ๆ อย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดความคงอยู่ของพฤติกรรม (ชนวรรณ อัมสมบุญ. 2543 : 25 - 36) กิจกรรมการอ่านศึกษาความรู้เกี่ยวกับทันตสุขภาพด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องในโปรแกรมทันตสุขศึกษา จึงมีส่วนทำให้นักเรียนมีความรู้ด้านทันตสุขภาพดีขึ้นด้วย

2. การรับรู้โอกาสเสี่ยงของการเกิดโรคฟันผุ

ภายหลังการเข้าร่วมโปรแกรมทันตสุขศึกษา นักเรียนมีการรับรู้โอกาสเสี่ยงของการเกิดโรคฟันผุเพิ่มขึ้นจากระดับปานกลาง ($\bar{X} = 1.76$) เป็นระดับสูง ($\bar{X} = 2.87$) ซึ่งเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลที่เกิดขึ้นเนื่องจากการใช้กิจกรรมที่ส่งเสริมการรับรู้โอกาสเสี่ยงของการเกิดโรคฟันผุ ได้แก่ กิจกรรมเล่นเกม โดยในการเล่นเกมนำใช้บัตรภาพที่สื่อสารถึงสิ่งที่ทำให้มีโอกาสเกิดโรคฟันผุประกอบกิจกรรม ซึ่งการรับรู้โอกาสเสี่ยงของการเป็นโรคสามารถสร้างได้จากการสื่อสารในสิ่งที่คุกคามต่อสุขภาพ แล้วจะทำให้บุคคลเชื่อว่าตนกำลังตกอยู่ในภาวะเสี่ยง (กองสุศึกษา. 2552 : 37) กิจกรรมการเล่นเกมโดยใช้บัตรภาพที่สื่อถึงสาเหตุการเกิด

โรคฟันผุประกอบการเล่นเกมในโปรแกรมทันตสุขศึกษา จึงมีส่วนทำให้นักเรียนมีการรับรู้โอกาสเสี่ยงของการเกิดโรคฟันผุดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับปัญญ์ กิตติพงศ์พิทยา (2550, หน้า 112 - 130) ศึกษาการประยุกต์การรับรู้ความสามารถตนเองเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมลดทันตสุขภาพในนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 1 อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ได้นำเกมมาประกอบกิจกรรมทันตสุขศึกษาแล้วสามารถส่งเสริมพฤติกรรมลดทันตสุขภาพได้

3. การรับรู้ความรุนแรงของการเกิดโรคฟันผุ

ภายหลังการเข้าร่วมโปรแกรมทันตสุขศึกษานักเรียนยังมีการรับรู้ความรุนแรงของการเกิดโรคฟันผุอยู่ในระดับปานกลางเหมือนแต่มีค่าเฉลี่ยหลังทดลอง ($\bar{X} = 1.93$) เพิ่มขึ้นจากก่อนทดลอง ($\bar{X} = 1.79$) ซึ่งเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลที่เกิดขึ้นเนื่องจากการใช้กิจกรรมที่ส่งเสริมการรับรู้ความรุนแรงของการเกิดโรคฟันผุ ได้แก่ กิจกรรมการบรรยาย โดยนำภาพผลเสียร้ายแรงที่เกิดจากโรคฟันผุที่ผู้วิจัยใช้ประกอบการบรรยายให้เห็นถึงความรุนแรงและผลกระทบต่อด้านสุขภาพ สังคมและการศึกษา ซึ่งการรับรู้ความรุนแรงของโรคสามารถพัฒนาได้จากการพูดว่าถ้ากระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมบางอย่างจะทำให้บุคคลได้รับผลร้ายแรงโดยใช้สื่อเป็นสิ่งสำคัญในการเผยแพร่ข่าวสารที่คุกคามต่อสุขภาพในลักษณะที่มีอันตราย หรือทำให้เกิดอันตรายรุนแรง (กองสุศึกษา. 2552 : 37) กิจกรรมการบรรยายประกอบภาพผลเสียร้ายแรงในโปรแกรมทันตสุขศึกษา จึงมีส่วน

ทำให้นักเรียนมีการรับรู้ความรุนแรงของการเกิดโรคฟันผุดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ เสกสรรค์ ตั้งชีพชูชัย (2553 : 75) ศึกษาผลของโปรแกรมทันตสุขศึกษาโดยประยุกต์ใช้ทฤษฎีแรงจูงใจเพื่อการป้องกันโรคร่วมกับแรงสนับสนุนทางสังคม เพื่อป้องกันโรคฟันผุ และเหงือกอักเสบของนักเรียนประถมศึกษาชั้นปีที่ 4 - 6 ได้นำภาพพลิก และแผ่นพับประกอบการบรรยายในกิจกรรมส่งเสริมการรับรู้ความรุนแรงของการเกิดโรคฟันผุ แล้วสามารถทำให้นักเรียนมีการรับรู้ความรุนแรงของการเกิดโรคฟันผุดีขึ้น

4. ความคาดหวังในประสิทธิผลของการตอบสนองในการป้องกันโรคฟันผุ

ภายหลังการเข้าร่วมโปรแกรมทันตสุขศึกษา นักเรียนมีความคาดหวังในประสิทธิผลของการตอบสนองในการป้องกันโรคฟันผุเพิ่มขึ้นจากระดับปานกลาง ($\bar{X} = 1.96$) เป็นระดับสูง ($\bar{X} = 2.93$) ซึ่งเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลที่เกิดขึ้นเนื่องจากการใช้กิจกรรมที่ส่งเสริมความคาดหวังในประสิทธิผลของการตอบสนองในการป้องกันโรคฟันผุ ได้แก่ กิจกรรมอภิปรายกลุ่ม โดยนักเรียนอภิปรายกลุ่มเกี่ยวกับการปฏิบัติตัวในการป้องกันการเกิดโรคฟันผุ ซึ่งในงานสุขศึกษาพบว่า การอภิปรายกลุ่มใช้ได้ผลดีกับทุกกลุ่มเป้าหมายทุกระดับการศึกษา ทุกวิชาชีพ นอกจากนี้การอภิปรายกลุ่มยังทำให้สมาชิกได้ใช้ความคิดพิจารณาไตร่ตรองทุกแง่มุมในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวันให้เหมาะสม และอิทธิพลของกลุ่มมีส่วนช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสุขภาพได้ (สุรีย์ จันทรโมลี. 2543 : 79) กิจกรรมการ

อภิปรายในโปรแกรมทันตสุขศึกษา จึงใช้ได้ผลดีกับนักเรียนและทำให้นักเรียนทุกคนได้เกิดการคิดไตร่ตรองถึงวิธีการปฏิบัติตนในการป้องกันการเกิดโรคฟันผุและความคิดของเพื่อนหลาย ๆ คนในกลุ่มมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ทำให้นักเรียนทุกคนมีพฤติกรรมป้องกันการเกิดโรคฟันผุในด้านความคาดหวังในประสิทธิผลของการตอบสนองดีขึ้น สอดคล้องกับวรัญญา ช่วยเกิด (2551 : 88 - 91) ศึกษาประสิทธิผลของการให้ทันตสุขศึกษาต่อพฤติกรรมป้องกันการโรคฟันผุของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชุมพรเขต 2 อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ได้นำกิจกรรมการอภิปรายกลุ่มในการส่งเสริมความคาดหวังในประสิทธิผลของการตอบสนองในการป้องกันโรคฟันผุ แล้วสามารถทำให้นักเรียนมีความคาดหวังในประสิทธิผลของการตอบสนองในการป้องกันโรคฟันผุดีขึ้น

5. ความคาดหวังในความสามารถของตนเองในการป้องกันโรคฟันผุ

ภายหลังการเข้าร่วมโปรแกรมทันตสุขศึกษา นักเรียนมีความคาดหวังในความสามารถของตนเองเพิ่มขึ้นจากระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.15$) เป็นระดับสูง ($\bar{X} = 2.84$) ซึ่งเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลที่เกิดขึ้นเนื่องจากการใช้กิจกรรมที่ส่งเสริมความคาดหวังในความสามารถของตนเองในการป้องกันโรคฟันผุ ได้แก่ กิจกรรมฝึกทักษะโดยนักเรียนทุกคนได้ร่วมกิจกรรมฝึกทักษะการแปรงฟัน ทักษะการเลือกแปรงสีฟัน และยาสีฟัน ทำให้นักเรียนทุกคนมีประสบการณ์

และเกิดความมั่นใจว่าสามารถปฏิบัติได้ หากบุคคลมีทักษะที่เพียงพอจะทำให้รู้สึกว่าจะสามารถปฏิบัติได้จริง มีผลทำให้บุคคลเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในระดับสูงสุด และเป็นพื้นฐานให้บุคคลปฏิบัติตามอย่างแท้จริง (กองสุศึกษา. 2552 : 39) กิจกรรมการฝึกทักษะการแปร่งฟัน ทักษะการเลือกแปร่งสีฟัน และยาสีฟันในโปรแกรมทันตสุศึกษา จึงทำให้นักเรียนทุกคนมีพฤติกรรมป้องกันการเกิดโรคฟันผุในด้านความคาดหวังในความสามารถของตนเองในการป้องกันโรคฟันผุดีขึ้น สอดคล้องกับ เวณิการ์ หล่าสระเกษ และพรณี บัญชรหัตถกิจ (2552 : 29) ศึกษาผลของการประยุกต์ใช้ทฤษฎีความสามารถของตนเองร่วมกับแรงสนับสนุนทางสังคมในการฝึกผู้นำนักเรียนเพื่อการป้องกันโรคเหงือกอักเสบ ในนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 อำเภอประทาย จังหวัดนครราชสีมา โดยใช้กิจกรรมสาธิตและฝึกทักษะแปร่งฟันในการส่งเสริมคาดหวังในความสามารถของตนเองในการป้องกันโรคฟันผุ แล้วสามารถทำให้นักเรียนมีความคาดหวังในความสามารถของตนเองในการป้องกันโรคฟันผุดีขึ้น

6. การปฏิบัติตัวในการป้องกันการเกิดโรคฟันผุ

ภายหลังการเข้าร่วมโปรแกรมทันตสุศึกษา นักเรียนมีการปฏิบัติตัวในการป้องกันการเกิดโรคฟันผุเพิ่มขึ้นจากระดับปานกลาง ($\bar{X} = 1.88$) เป็นระดับสูง ($\bar{X} = 2.59$) ซึ่งเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลที่เกิดขึ้นเนื่องจากการใช้กิจกรรมที่ส่งเสริมการปฏิบัติตัวในการป้องกันการเกิดโรคฟันผุ

ประกอบด้วย กิจกรรมให้แรงสนับสนุนทางสังคม นักเรียนได้รับแรงสนับสนุนทางสังคมด้านอารมณ์ โดยผู้ปกครอง คอยบอก เตือน และดูแลให้แปร่งฟันเมื่อนักเรียนอยู่ที่บ้าน ส่วนเพื่อนคอยบอก เตือนและชวนกันไปแปร่งฟันเมื่ออยู่ที่โรงเรียน พร้อมลงชื่อกำกับกับการแปร่งฟันโดยมีครูคอยกระตุ้นเตือน นักเรียนได้รับแรงสนับสนุนทางสังคมด้านวัตถุประสงค์ของ โดยผู้วิจัยสนับสนุนแปร่งสีฟัน ยาสีฟัน และแก้วน้ำเพื่อไว้ใช้สำหรับการแปร่งฟันที่โรงเรียน นักเรียนได้รับแรงสนับสนุนทางสังคมด้านการประเมินคุณค่า จากการเข้าร่วมกิจกรรมประกวดแปร่งฟันสะอาดและเห็นผลคะแนนปริมาณคราบจุลินทรีย์ทำให้ทราบถึงความสะอาดของฟันหลังจากแปร่งฟัน และได้รับแรงสนับสนุนทางสังคมด้านข้อมูลข่าวสาร โดยผู้วิจัยสนับสนุนแผ่นพับความรู้ด้านทันตสุขภาพ ซึ่งการให้แรงสนับสนุนทางสังคม เป็นปัจจัยภายนอกตัวบุคคลที่สามารถสนับสนุนชักจูงหรือเอื้ออำนวยให้บุคคลที่ได้รับการสนับสนุนนั้น เกิดการปฏิบัติตัวหรือมีการปรับเปลี่ยนการปฏิบัติตัวตามคำแนะนำ (กองสุศึกษา. 2552 : 35-42) กิจกรรมการให้แรงสนับสนุนทางสังคมในโปรแกรมทันตสุศึกษา จึงทำให้นักเรียนมีการปฏิบัติตัวในการป้องกันการเกิดโรคฟันผุดีขึ้น สอดคล้องกับ เยาวดี มาพูนธนะ (2553 : 77) ศึกษาผลของโปรแกรมทันตสุศึกษา โดยประยุกต์ใช้ทฤษฎีแรงจูงใจเพื่อการป้องกันโรค ร่วมกับการสนับสนุนทางสังคมในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมป้องกันการโรคเหงือกอักเสบ ของนักเรียนประถมศึกษาชั้นปีที่ 6 อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ได้ให้แรงสนับสนุน

ทางสังคมโดย ครู เพื่อน และผู้ปกครอง ให้การกระตุ้นเตือน และแนะนำการแปรงฟัน แล้วสามารถทำให้นักเรียนมีการปฏิบัติตัวในการป้องกันการเกิดโรคฟันผุดีขึ้น และกิจกรรมฝึกทักษะ จากการฝึกทักษะการแปรงฟัน ทักษะการเลือกแปรงสีฟันและยาสีฟัน ทำให้นักเรียนมีประสบการณ์ ซึ่งการที่บุคคลมีทักษะที่เพียงพอจะทำให้รู้สึกว่าจะสามารถปฏิบัติได้จริง มีผลทำให้นักเรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในระดับสูงสุด และเป็นพื้นฐานให้นักเรียนปฏิบัติอย่างแท้จริง (กองสุศึกษา. 2552 : 35 - 42) กิจกรรมการฝึกทักษะในโปรแกรมทันตสุขภาพ จึงมีส่วนทำให้นักเรียนมีการปฏิบัติตัวในการป้องกันการเกิดโรคฟันผุดีขึ้นด้วย

7. ปริมาณคราบจุลินทรีย์

ภายหลังการเข้าร่วมโปรแกรมทันตสุขภาพ นักเรียนมีความสะอาดของฟันดีขึ้นจากระดับต่ำเป็นระดับพอใช้และมีปริมาณคราบจุลินทรีย์ภายหลังการเข้าร่วมโปรแกรมทันตสุขภาพ ($\bar{X} = 1.28$) ลดลงจากก่อนการเข้าร่วมโปรแกรมทันตสุขภาพ ($\bar{X} = 1.92$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลที่เกิดขึ้นเนื่องจากการใช้กิจกรรมที่ส่งเสริมการดูแลสุขภาพสะอาดของฟัน ประกอบด้วย กิจกรรมฝึกทักษะ ซึ่งทำให้นักเรียนมีทักษะในการเลือกแปรงสีฟันและยาสีฟันที่เหมาะสม มีทักษะในการแปรงฟัน จึงทำให้แปรงฟันได้อย่างมีประสิทธิภาพจนมีความสะอาดของฟัน ซึ่งการที่บุคคลเชื่อว่าตนสามารถปฏิบัติตามคำแนะนำนั้นได้ จะมีผลทำให้นักเรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในระดับสูงสุด และเป็นพื้นฐานให้นักเรียนปฏิบัติตามอย่างแท้จริง

(กองสุศึกษา. 2552 : 39) กิจกรรมฝึกทักษะในโปรแกรมทันตสุขภาพ จึงมีส่วนทำให้นักเรียนมีความสะอาดของฟัน ปริมาณคราบจุลินทรีย์จึงลดลง กิจกรรมการให้แรงสนับสนุนทางสังคม จากการให้แรงสนับสนุนทางสังคมในด้านวัตถุสิ่งของ ทำให้นักเรียนมีแปรงสีฟัน ยาสีฟันและแก้วน้ำไว้สำหรับแปรงฟันที่โรงเรียน การให้แรงสนับสนุนทางสังคมด้านอารมณ์โดยผู้ปกครอง เพื่อนและครู คอยบอก กระตุ้น และเตือนให้มีการแปรงฟันอย่างต่อเนื่อง ทั้งที่บ้าน และโรงเรียน ส่งผลให้มีความสะอาดของฟันเพิ่มขึ้น ปริมาณคราบจุลินทรีย์จึงลดลงสอดคล้องกับ เยาวดี มาพูนธนะ (2553 : 77) ศึกษาผลของโปรแกรมทันตสุขภาพโดยประยุกต์ใช้ทฤษฎีแรงจูงใจเพื่อป้องกันการโรค ร่วมกับการสนับสนุนทางสังคมในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมป้องกันการโรคเหงือกอักเสบของนักเรียนประถมศึกษาชั้นปีที่ 6 อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งใช้แรงสนับสนุนทางสังคมในการดำเนินกิจกรรม แล้วนักเรียนมีการปฏิบัติตนในการป้องกันการเกิดโรคฟันผุดีขึ้น ส่งผลให้มีปริมาณคราบจุลินทรีย์ลดลง และกิจกรรมต่อเนื่องของการส่งเสริมการรับรู้โอกาสเสี่ยงของการเกิดโรคฟันผุ การรับรู้ความรุนแรงของการเกิดโรคฟันผุ ความคาดหวังในประสิทธิผลของการตอบสนองในการป้องกันการเกิดโรคฟันผุ และความคาดหวังในความสามารถของตนเองในการป้องกันการเกิดโรคฟันผุ โดยนักเรียนได้คิดวิเคราะห์จากความรู้สึกของตนเองแล้วบันทึกลงในแบบบันทึกการปฏิบัติตัวในการป้องกันการเกิดโรคฟันผุ ในสิ่งที่นักเรียนคิดว่าตนเองได้ปฏิบัติตัว

อย่างไรบ้างที่จะทำให้เกิดโรคฟันผุ หากเป็นโรคฟันผุจะเกิดผลเสียต่อตนเองอย่างไร มีวิธีการปฏิบัติตัวอย่างไรในการป้องกันการเกิดโรคฟันผุ และการปฏิบัติตัวในการป้องกันการเกิดโรคฟันผุที่นักเรียนคิดว่าตนเองสามารถนำไปปฏิบัติได้จึงทำให้นักเรียนมีความคงทนของเจตคติต่อการป้องกันการเกิดโรคฟันผุ ซึ่งความรู้สึกรักจากภายในเป็นการยอมรับเจตคติและกลายเป็นความเชื่อส่วนบุคคล ทำให้ความเชื่อนี้ยั่งยืนคงทน เนื่องจากมีเหตุผล

ในมุมมองของตัวเอง (พรสุข หุ่นนิรันดร์. 2545 : 92) เมื่อนักเรียนมีความเชื่อที่ถูกต้องและยั่งยืนเกี่ยวกับพฤติกรรมป้องกันการเกิดโรคฟันผุ ทำให้มีการปฏิบัติตัวในการป้องกันการเกิดโรคฟันผุที่ถูกต้องด้วย ส่งผลให้มีความสะอาดของฟันดีขึ้น ปริมาณคราบจุลินทรีย์จึงลดลง

ผลการทดลองใช้โปรแกรมทันตสุขศึกษาได้แสดงรายละเอียดตามตารางที่ 1

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบก่อนและหลังใช้โปรแกรมทันตสุขศึกษาของนักเรียน

ตัวแปร	ก่อนทดลอง (n=33)			หลังทดลอง (n=33)			t	p-value
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ		
ความรู้ด้านทันตสุขภาพ	8.94	2.53	ต่ำ	15.48	1.75	ปานกลาง	16.30	.000
การรับรู้โอกาสเสี่ยง	1.76	0.22	ปานกลาง	2.87	0.14	สูง	15.64	.000
การรับรู้ความรุนแรง	1.79	0.28	ปานกลาง	1.93	0.26	ปานกลาง	3.94	.001
ความคาดหวังในประสิทธิภาพของการตอบสนอง	1.96	0.29	ปานกลาง	2.93	0.07	สูง	14.30	.000
ความคาดหวังในความสามารถของตนเอง	2.15	0.34	ปานกลาง	2.84	0.14	สูง	8.79	.000
การปฏิบัติตัวในการป้องกันการเกิดโรคฟันผุ	1.88	0.35	ปานกลาง	2.59	0.37	สูง	7.60	.000
ปริมาณคราบจุลินทรีย์ (ความสะอาดของฟัน)	1.92	0.20	ต่ำ	1.28	0.21	พอใช้	17.36	.000

ค่านัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สรุป

ภายหลังการเข้าร่วมโปรแกรมทันต-
สุขศึกษา นักเรียนมีความรู้ด้านทันตสุขภาพ
มีการรับรู้โอกาสเสี่ยงของการเกิดโรคฟันผุ
มีการรับรู้ความรุนแรงของการเกิดโรคฟันผุ
มีความคาดหวังในประสิทธิภาพของการตอบ
สนองในการป้องกันโรคฟันผุ มีความคาดหวัง
ในความสามารถของตนเองในการป้องกัน
โรคฟันผุ และมีการปฏิบัติตัวในการป้องกัน
การเกิดโรคฟันผุ เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทาง
สถิติที่ระดับ .05 มีปริมาณคราบจุลินทรีย์ลดลง
อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยได้รับความอนุเคราะห์อย่างยิ่ง
จาก ดร.วรพล แวงนอก อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
และ ดร.นวิสนันท์ วงศ์ประสิทธิ์ อาจารย์
ที่ปรึกษาร่วม ที่ได้ให้คำแนะนำให้ข้อเสนอแนะ
และข้อคิดเห็นต่าง ๆ ขอขอบพระคุณคณาจารย์
ทุกท่าน ประกอบด้วย รองศาสตราจารย์ ดร.วสุธร
ตันวัฒนกกุล รองศาสตราจารย์ ดร.กุลวดี
โรจน์ไพศาลกิจ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สถาพร
ดียิ่ง ดร.ฉัตรชัย ประภัสร์ อาจารย์ระพีพัฒน์
ศรีมาลา และอาจารย์นันท์นภัส ธนากร ที่ชี้แนะ
แนวทางในการทำงานวิจัย ขอขอบพระคุณ
คุณครู ผู้ปกครองและนักเรียนที่ให้ความร่วมมือ
ในการดำเนินกิจกรรม และเก็บข้อมูลเพื่อ
การวิจัยเป็นอย่างดี และขอขอบพระคุณกลุ่ม
งานทันตสาธารณสุข สำนักงานสาธารณสุข
จังหวัดปราจีนบุรี ที่ให้การสนับสนุนวัสดุ สื่อ
อุปกรณ์ และข้อมูลทางวิชาการในการวิจัยนี้

เอกสารอ้างอิง

- กองสุขศึกษา. (2552). **แนวคิดทฤษฎีและ
การนำไปใช้ในการดำเนินงานสุขศึกษา
และพัฒนาพฤติกรรมสุขภาพ**. นนทบุรี :
กระทรวงสาธารณสุข.
- ธนวรรณ อัมสมบุญ. (2543). **พฤติกรรม-
ศาสตร์ในทางสุขศึกษา**. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ปัญญ์ กิตติพงศ์พิทยา. (2550). **การประยุกต์
การรับรู้ความสามารถตนเองเพื่อ
ส่งเสริมพฤติกรรมดูแลสุขภาพในนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 1
อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว**.
วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต
สาขาเอกสุขศึกษาและพฤติกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พรสุข หุ่นรินทร์. (2545). **พฤติกรรมศาสตร์
ทางสุขศึกษา**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ.
- เยาวดีมาพูนชนะ. (2553, พฤศจิกายน - เมษายน).
“ผลของโปรแกรมทันตสุขศึกษาโดย
ประยุกต์ใช้ทฤษฎีแรงจูงใจเพื่อการ
ป้องกันโรคร่วมกับการสนับสนุนทาง
สังคมในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม
การป้องกันโรคเหงือกอักเสบของ
นักเรียนประถมศึกษาชั้นปีที่ 6 อำเภอ
เมือง จังหวัดนครราชสีมา,” **วารสาร
วิจัยมหาวิทยาลัยขอนแก่น**. 11(4),
77 - 85.

วรัญญา ช่วยเกิด. (2551). **ประสิทธิผลของการให้ทันตสุขศึกษาต่อพฤติกรรมการป้องกันโรคฟันผุของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชุมพร เขต 2 อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร**. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสุขศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

เวณิการ์ หล้าสระเกษ และพรณี ปัญชรหัตถกิจ.

(2552, พฤศจิกายน - เมษายน). ผลของการประยุกต์ใช้ทฤษฎีความสามารถของตนเองร่วมกับแรงสนับสนุนทางสังคมในการฝึกผู้นำนักเรียนเพื่อการป้องกันโรคเหงือกอักเสบในนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 อำเภอประทาย จังหวัดนครราชสีมา. **วารสารวิจัยคณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น**. 2(2), 29.

ศุณย์อนามัยที่ 3. (2556). **รายงานสภาวะทันตสุขภาพและปัจจัยกำหนดทันตสุขภาพ (เอกสารแนบหนังสือทางราชการ)**. ชลบุรี : ม.ป.พ.

เสกสรร ตั้งชีพชูชัย. (2553). **ศึกษาผลของโปรแกรมทันตสุขภาพโดยประยุกต์ใช้ทฤษฎีแรงจูงใจเพื่อการป้องกันโรคร่วมกับแรงสนับสนุนทางสังคม เพื่อป้องกันโรคฟันผุและเหงือกอักเสบของนักเรียนประถมศึกษาชั้นปีที่ 4 - 6**. วิทยานิพนธ์ สาธารณสุขศาสตร์ มหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสุขภาพชุมชน มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.

สุภาภรณ์ นารี. (2550, มกราคม - เมษายน).

ผลของโปรแกรมทันตสุขศึกษาโดยการประยุกต์ทฤษฎีแบบแผนความเชื่อด้านสุขภาพพร้อมกับแรงสนับสนุนทางสังคมในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการป้องกันโรคเหงือกอักเสบของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น. **วารสารทันตภิบาล**. 19(1), 26 - 36.

สุรีย์ จันทรโมลี. (2543). **กลวิธีทางสุขภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์.

สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข. (2554). **ทันตสาธารณสุข**. กรุงเทพฯ : ชุมชมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดปราจีนบุรี. (2556). **รายงานผลการสำรวจสภาวะทันตสุขภาพ (เอกสารแนบหนังสือทางราชการ)**. ปราจีนบุรี : ม.ป.พ.